

Evropská filosofie

Vrchol antické filosofie

Zuzana Svobodová

Parthenon uvnitř, se sochou Athény, před sochou bazének s olivovým olejem, pro účely kurzu vytvořeno AI

Rok zprovoznění: 438 př. Kr.,
Autor: Feidiás

Okraje sandálů:
Kentauromachie

Bohyně vítězství:
Niké

Podstavec sochy:
Zrození Pandory

Výška sochy:
cca 10 m

Výška
podstavce:
cca 2 m

Celý reliéf vnější strany
štítu: Amazonomachie
(Bitva s Amazonkami)

Detail Feidia
s kamenem

Posvátný had:
Mýtický král
Erichthonios

Vnitřní strana štítu:
Gigantomachie
(Boj Bohů s Giganty)

Podrobný detail
attické přilby
(Symboly moudrosti
a moci)

Sfinga
(Moudrost
a záhady)

Gorgoneion
a reliéfy koní
(Ochrana
a síla)

obrázky v levé polovině: AI, tři
fotky v pravé polovině Athény
a muzeum akropole: ©Zuzana
Svobodová,
zuzana.svobodova@lf3.cuni.cz
/ d14@volny.cz

po stranách dva Pegasové
(okřídlení koně)

Starší Parthenón

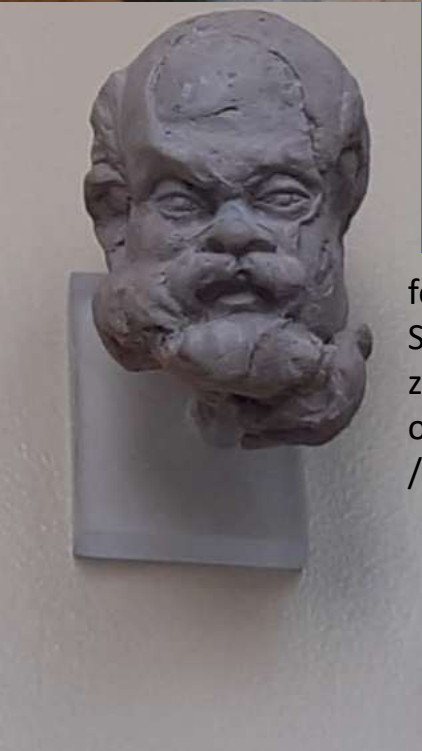

římská
kopie
helénské
busty,
Louvre, 1.
st. po Kr.

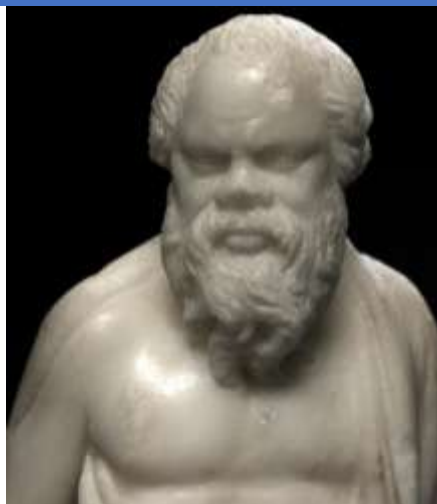

1787, olej na plátně, Jacques-Louis David,
Manhattan museum, New York

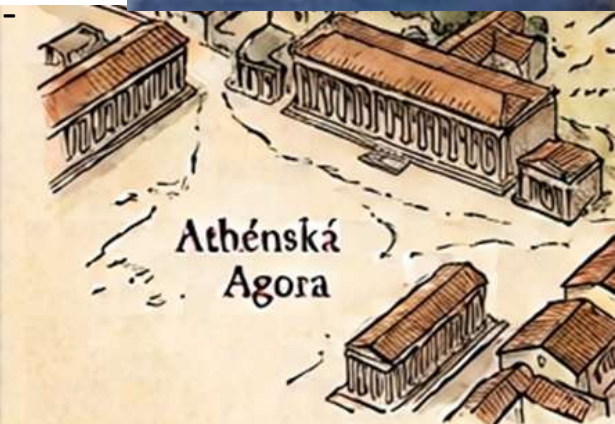

hlava filosofa, pozdní 4. st.
př. Kr., muzeum athénské
agory (pod akropolí)

foto: ©Zuzana
Svobodová,
zuzana.svobod
ova@lf3.cuni.cz
/ d14@volny.cz

Sokrates, římská
gemma 1 st. př.-
1. st. po Kr

200 př. Kr., filosof (Sokrates), [© The Trustees of the British Museum](#)

Sókratés (470/469– 399 př. Kr.), Σωκράτης

Platon, *Obrana Sokratova* (V.: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:cc212e90-790a-11e7-8b50-001018b5eb5c>:)

„já se pokusím vám ukázati, co to asi jest; co mi způsobilo ono jméno a špatnou pověst. Slyšte tedy. A bude se snad některým z vás zdáti, že žertuji; než dobře vězte, že vám řeknu holou pravdu. Neboť já, mužové athenští, nezískal jsem si tu pověst pro nic jiného než pro jakousi moudrost. Jakou pak to moudrost? Pro tu, která právě jest snad lidskou moudrostí. Neboť zdá se, že vskutku jsem jí moudrý. Ti pak lidé, o kterých jsem právě mluvil, buď jsou moudří nějakou vyšší moudrostí než lidskou, nebo jinak nevím, co si mám mysliti neboť já alespoň se v ní nevyznávám, kdo však tvrdí, že ano, lže a říká to snaže se mne osočiti. A neztropte mi hluk, mužové athenští, ani tehdy, bude-li se vám zdáti, že poněkud pyšně mluvím: neboť neuvedu svého výroku, který tu pronesu, nýbrž odvolám se jím na původce vám hodnověrného. Neboť za svědka své moudrosti, je-li ovšem to nějaká snad moudrost, povedu vám boha v Delfech. Neboť Chairefonta snad přece znáte. To byl můj druh z mládí a nedávno s vaším lidem se odebral do vyhnanství a s vámi se zase vrátil. A víte zajisté, jaký byl Chairefon, jak prudký v každém podniku, do něhož se pustil. Tu tedy, přišed kdysi do Delf, odvážil se dát si toto věštiti. A, jak právě povídám, nehlučte, mužové: neboť otázal se pak, je-li kdo moudřejší než já. Dala mu věštbu pak Pythie, že nikdo není moudřejší. A o tom vám vydá svědectví tuhle jeho bratr, ježto onen sám již zemřel.“

„a potom jsem se pokoušel mu ukazovat, že se domnívá, že je moudrý, ale že není. Tu jsem si tím znepřátelil i jeho i mnohé z přítomných; avšak odcházeje uvažoval jsem sám u sebe, že proti tomuto člověku jsem já opravdu moudřejší; bezpochyby totiž ani jeden ani druhý z nás neví nic dokonalého, ale tento se při svém nevědění domnívá, že něco ví, kdežto já ani nevím, ani se nedomnívám, že vím; podobá se tedy, že jsem nad něho moudřejší aspoň o něco málo, právě o to, že co nevím, ani se nedomnívám, že vím.“ (VI.)

bronzová trojnožka (tripod) 12. st.
př. Kr., Tiryns (muzeum Athény)

230-210 př. Kr.,
trojnožka na
váze, muzeum
athénské agory

fotky: ©Zuzana
Svobodová,
[zuzana.svobodova@lf3.cu
ni.cz](mailto:zuzana.svobodova@lf3.cuni.cz) / d14@volny.cz

Sókratés (470/469– 399 př. Kr.), Σωκράτης

„musím žít obíraje se filosofií a zkoumaje sebe sama i ostatní lidi. ...

Mám vás srdečně rád, mužové athenští, budu však spíše boha poslouchati než vás; a pokud právě jen budu dýchat a schopný budu, jistě nikdy nepřestanu filosofovati a vám domlouvati a napomínati, s kýmkoli z vás se pokaždé setkám, a jako obvykle říkati: Nejlepší muži, jsi Atheňanem, členem obce největší a nejproslulejší co do moudrosti a zdatnosti, a nestydíš se starati o peníze, abys jich měl co nejvíce, a o čest a slávu, avšak o rozumnost, pravdu, a duši abys měl co nejdokonalejší; o to nepečuješ a nedbáš?

A bude-li mi někdo z vás odporovati a tvrditi že se o to stará, nepustím ho ihned a také neodejdu, nýbrž budu se ho vyptávati a jej zkoumati a přesvědčovati, a bude-li se mi zdáti, že si nezískal ctnosti, tvrdí však, že ano, vytknu mu, že statků nejcennějších váží si nejméně, chatrnějších však příliš mnoho. To budu dělati i mladším i starším, s kýmkoli se setkám, i cizinci i občanu, raději však občanům, ježto jste mi bližší rodem. Neboť dobře vězte, že bůh mi to přikazuje, a já myslím, že vám ještě žádný větší prospěch nevzešel v obci nad tuto moji službu bohu. Neboť já chodím sem a tam nedělaje nic jiného než přemlouvaje jak mladší, tak starší, aby nepečovali o tělo a o majetek dříve a také ne horlivěji než o duši, aby byla co nejdokonalejší, dokazuje, že nepovstává ctnost z majetku, nýbrž ze ctnosti majetek a vůbec ostatní statky lidské i v soukromí i na veřejnosti.“ (Platon, *Obrana Sokratova*, XVII)

Co znamená jít cestou Sokratovou?

Platón (428/7-348/7 př. Kr.)

- vl. jm. Aristoklés, Platon přezdívka daná učitelem gymnastiky (platys – široký)
- aristokrat (na rozdíl od Sokrata)
- snaha o ucelený systém výchovy a vzdělávání, požadavek podřízení zájmům státu, ideál kalogathie. Zaměřen na dospělé a dospívající, na nemnohé (dnes: všem), nic nezaručeno.
- filosofie – láska k moudrosti, záležitost vyvolených, božská (zda *toho bůh dopřává*), amatérská (milovnická)
- Moudrost je vlastností boha a láska k moudrosti je náklonností k bohu.
- promýšlí základy státu a státnosti
- kolem r. 387 př. Kr. zakládá v Athénách Akadémii (působila bez přerušení téměř 900 let)
- ideje – v nich je daná míra, kterou lze myšlenkově vytušit – proti sofistovi Protagorovi, který tvrdil: Člověk je mírou všech věcí, nemůže existovat žádná všeobecná míra. Platón: to by ničilo základy vědy a mravnosti. Ve filosofii nejde o přemlouvání, ale o dialog (podobně Hérakleitos: každá věc potřebuje svůj protiklad)

Platón (428/7-348/7 př. Kr.)

Platonovy inspirace

- eleatské učení o nehybném bytí
- pythagorejská mystika čísel
- Sokratovo tázání po pravdě
- východní myšlenkové tradice
- egyptské myšlenkové tradice
- řecká tradice mýtů (Akadémos)

Platonovy obrazy

- nikoli systematická nauka
- Kde se v lidech berou sny a touhy? – Duše má v sobě uloženy obrazy harmonie, dobra, krásy, lásky. – Odkud jsou tyto obrazy? – Ze světa idejí (obrazů), tam lidské duše pobývaly.
- Ideje: věčné, mimo prostor a čas, hierarchie idejí (nejvyšší: idea dobra), předobraz konkrétní skutečnosti
- Duše: věčné, ale sestoupily dočasně do lidí; rozumné (proto v říši idejí), vznětlivé a žádostivé (proto strhovány k zemi a poutány tělem)
- Obsah poznání: rozpomínání (*anamnésis*) na svět idejí, kde duše pobývala
- Podnět k poznání: láska (*Erós*) jako touha po světě idejí („ideálním světě“), prazákladní tvořivá síla

Platonova představa státu

- *Politeia: Ústava / Republika* [Mýtus o jeskyni \(Ústava\)](#)
- analogie světa idejí a lidské duše
- stát řízen milovníky moudrosti (filosofy)
- 3 pokusy o realizaci v Syrakusách (všechny nezdarem)
- *Zákony* – revidovaná představa státu – s ústavou z různých systémů

Psychagogika – vedení duše

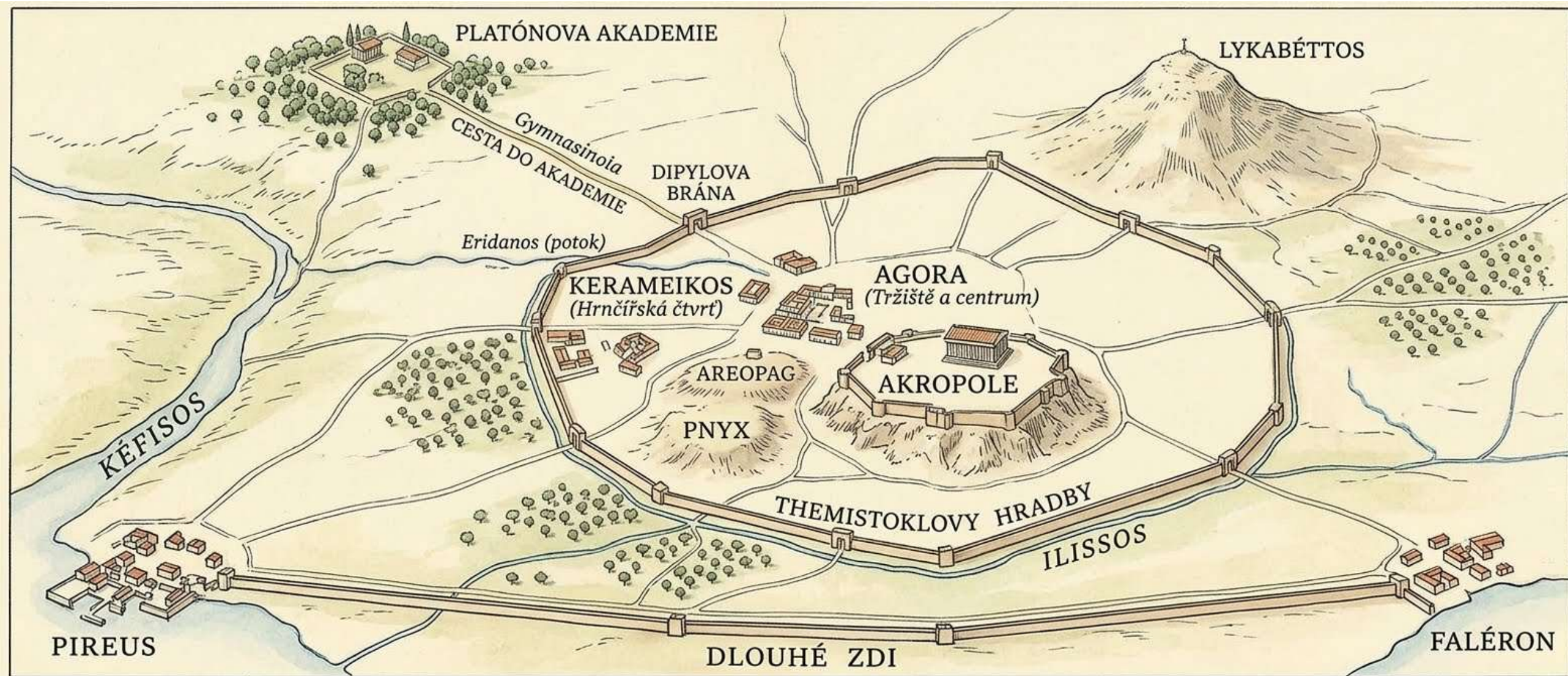
- *psychagogiá* – Platonova filosofie je působením na duši, výchova duše
- řeč mýtu, tvorba filosofického mýtu
- mýtus jako řeč duše – *ví, ke komu mluvit a ke komu mlčet*
- snaha o nový vztah: mýtus a logos (přesto zdroj *idealismu*)

Platon

- Problém poznání:
 - poznání založené na smyslech je zdání (*doxa*)
 - rozpomínání – dokonalé poznání
 - ideje cílem poznání – vše směřuje k přiblížení idejím
- Problém Boha:
 - nejvyšší ideou dobro, bůh
 - pramen pro ostatní id.: účast na božském bytí
 - bůh (*demiurgos*) stvořil (myšlením) svět – *autorem* všech věcí, aby byly také jiné bytosti, které by se mu podobaly v dokonalosti a blaženosti
 - později nejvyšší bytost *hen* – jedno, to zdrojem božského rozumu (*demiurgos*) a světové duše

Platon

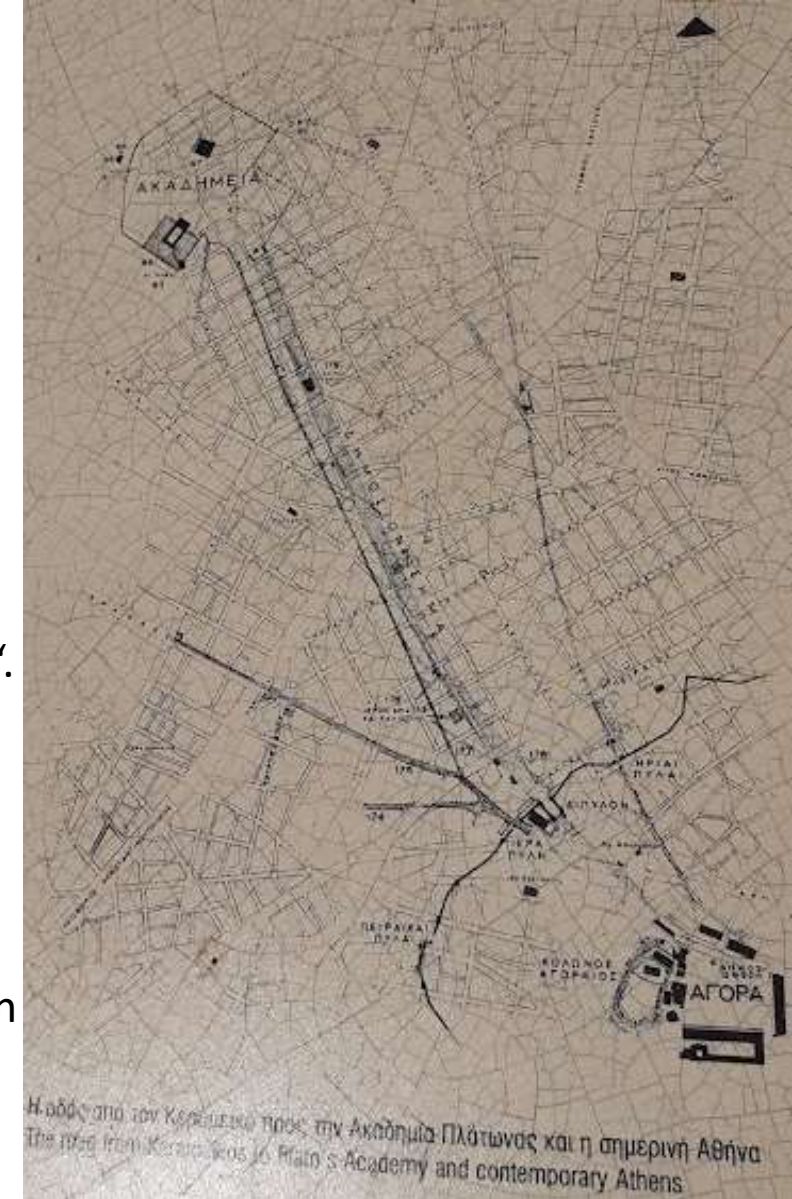
- Psyché
 - „trojdílná“ (rozumová – *to logistikon*, nesmrtelná; odvážlivá – *to thymoides*; žádostivá – *to epithymetikon*)
- Kosmologie
 - svět je stvořený (*demiurgos*), viditelný obraz boha
 - hmota se skládá ze 4 prvků: zem, voda, vzduch, oheň
 - podstatou každého prvku je tvar daný určitou kombinací trojúhelníků
 - hvězdy a planety mají inteligentní duše, jsou „nebeskými božstvy“, vládnou smrtelnými částmi lidské duše a lidského těla
 - čas je pohybem nebeské sféry

pro účely kurzu vygenerováno pomocí AI

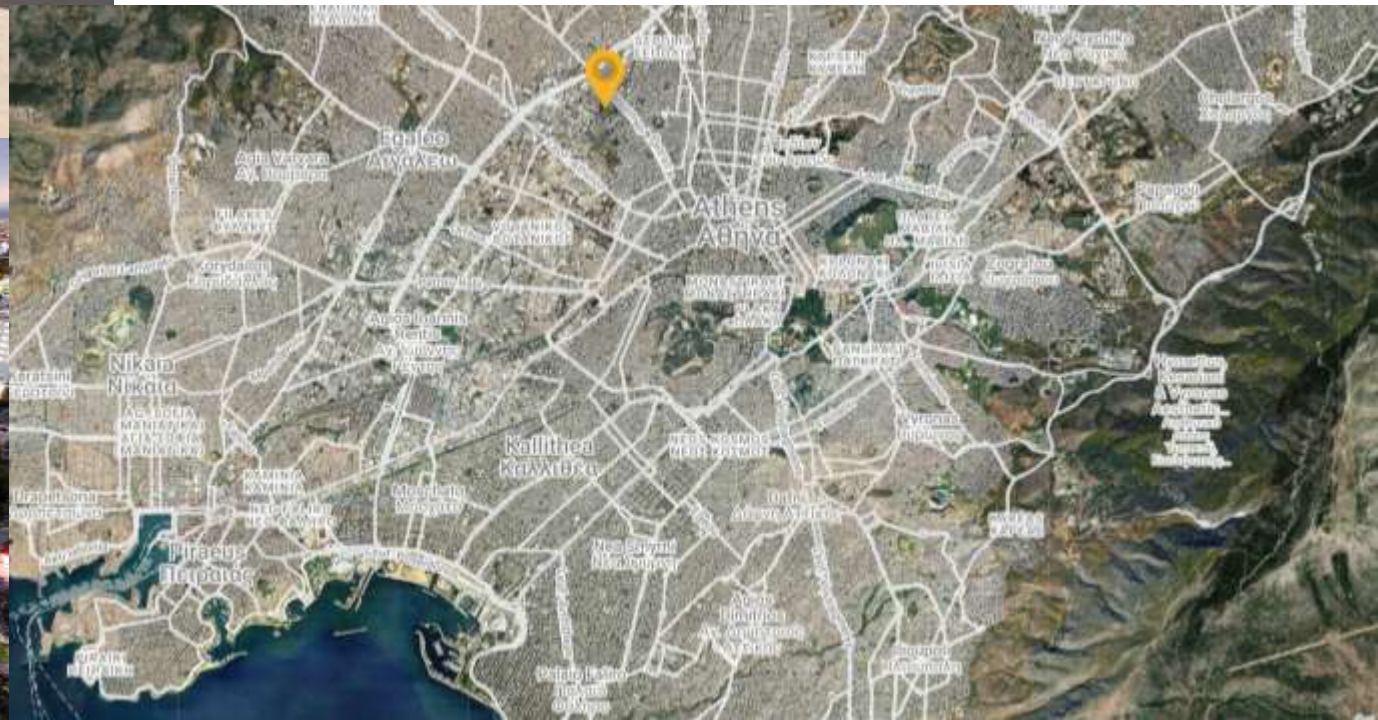
Cesta k Platónově Akademii (Οδός προς Ακαδημία Πλάτωνος): Starověká cesta vedoucí od Dipylovy brány k Platónově Akademii se nazývala jednoduše „Kerameikos“ nebo „Dromos“. Byla to nejvýznamnější oficiální ulice ve městě, protože po obou jejích stranách, na takzvaném Demosion Sema (veřejném pohřebišti), byli pohřbíváni významní Athéňané a také ti, kteří padli v městských bitvách. Na začátku Dromu se nacházelo prostranství široké 40 metrů, kde se lidé shromažďovali, aby uctili své mrtvé slavnostními obřady, hrami a smutečními projevy. Jedním z nich byla i slavná Periklova pohřební řeč za první padlé v peloponéské válce v letech 431–430 př. Kr. V Demosion Sema se nacházely hrobky slavných athénských osobností, jako byl sám Periklés, tyranobijci Harmodios a Aristogeiton, Thrasybúlos, Konón, Lysias a další. Archeologický výzkum Dromu odkryl jeho původní povrch z místní skály podél horizontální roviny. Nalezené památky v okolí odpovídají záznamům v historických pramenech – jde například o pohřební monumenty Lakedaimoňanů (Spartanů) padlých v roce 403 př. Kr. nebo kruhovou stavbu ze třetí čtvrtiny 4. století př. Kr. Severní strana Dromu nebyla dosud plně vykopána. Výzkum ukázal nejvyšší úroveň silnice z římského období společně se základy unikátních monumentů.

Digitální muzeum v archeoparku na místě Platónovy akademie: <https://cultureisathens.gr/en/venue/psifiakomouseio-akadimias-platonos/>

Archeopark Platónovy akademie, SZ od Athén

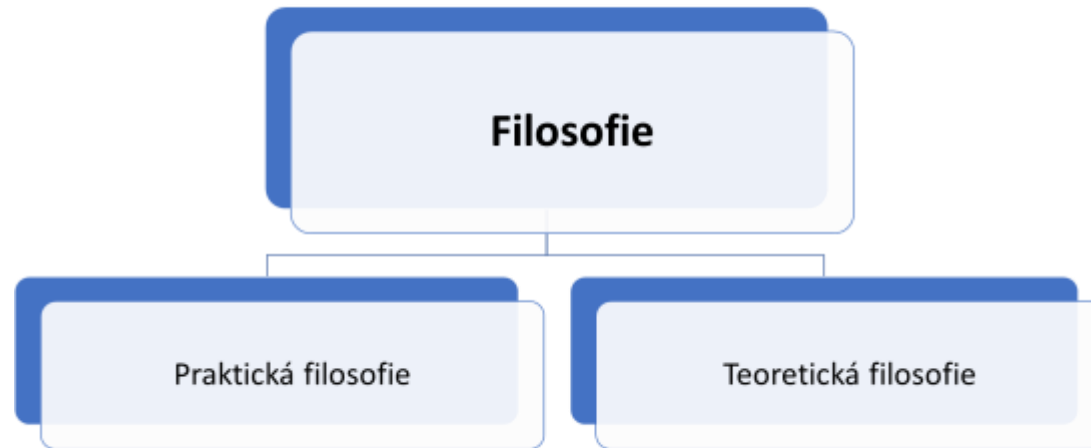
Helénské představy

- Platon: „Veškerý život člověka potřebuje rytmus a harmonii.“
- AIDOS – ostych (a FOBOS – bázeň) – chrání člověka před porušováním hranic, úcty, zákonů

r. 387 př. Kr.

pro účely kurzu vygenerováno pomocí AI

DIANOIA

ratio

myšlení

mnohost

manipulace

poznání praktické

ASCHOLIA, zaneprázdněnost, práce

FRONESIS, praktická moudrost

umění, dovednost, chytrost

POLIS

NOESIS

- *intellectus*

- vhled

- jednota

- participace

- THEORIA, teorie

- SCHOLE, prázdeň, volno, uvolnění

- SOFIA, teoretická moudrost

- hledění, nazření, postřehnutí (postřehování)

- KOSMOS

VÝVOJ

PROMĚNA

Aristotelés (384, Stageira-322 př. Kr., Chalkida)

- syn lékaře Nikomacha, též jeho syn Nikomachos
- žák Platóna (od 17ti let 20 roků v Akadémii – 367 až 347 Athény): „Čtenář“
- vychovatel třináctiletého Alexandra Makedonského (343–336)
- 335–323/2 Athény: Lykeion
- „encyklopedicky“ shrnul dosavadní vývoj řeckého myšlení
- Tradiční uspořádání Aristotelovo spisů od Andronika Rhodského z 1. st. př. Kr., člení spisy na:
 - logické (*Organon*), tj. Kategorie, O vyjadřování (nebo O interpretaci), První a Druhé analytiky, Topiky a O sofistických důkazech;
 - přírodovědecké: *Fysika*, O nebi, O vzniku a zániku, Meteorologie, O duši a 17 menších spisů, přičemž u poloviny z nich se o jeho autorství pochybuje,
 - *Metafysiku*,
 - etické a politické: *Etika Nikomachova*, *Etika Eudemova*, *Velká etika*, *Politika* a další 2 spisy,
 - rétoriku a poetiku.
 - Mimo tento korpus je *Athénská ústava*, nalezená až v 19. st.

Platon a Aristoteles
Luca della Robbia, Florencie,
1437/39

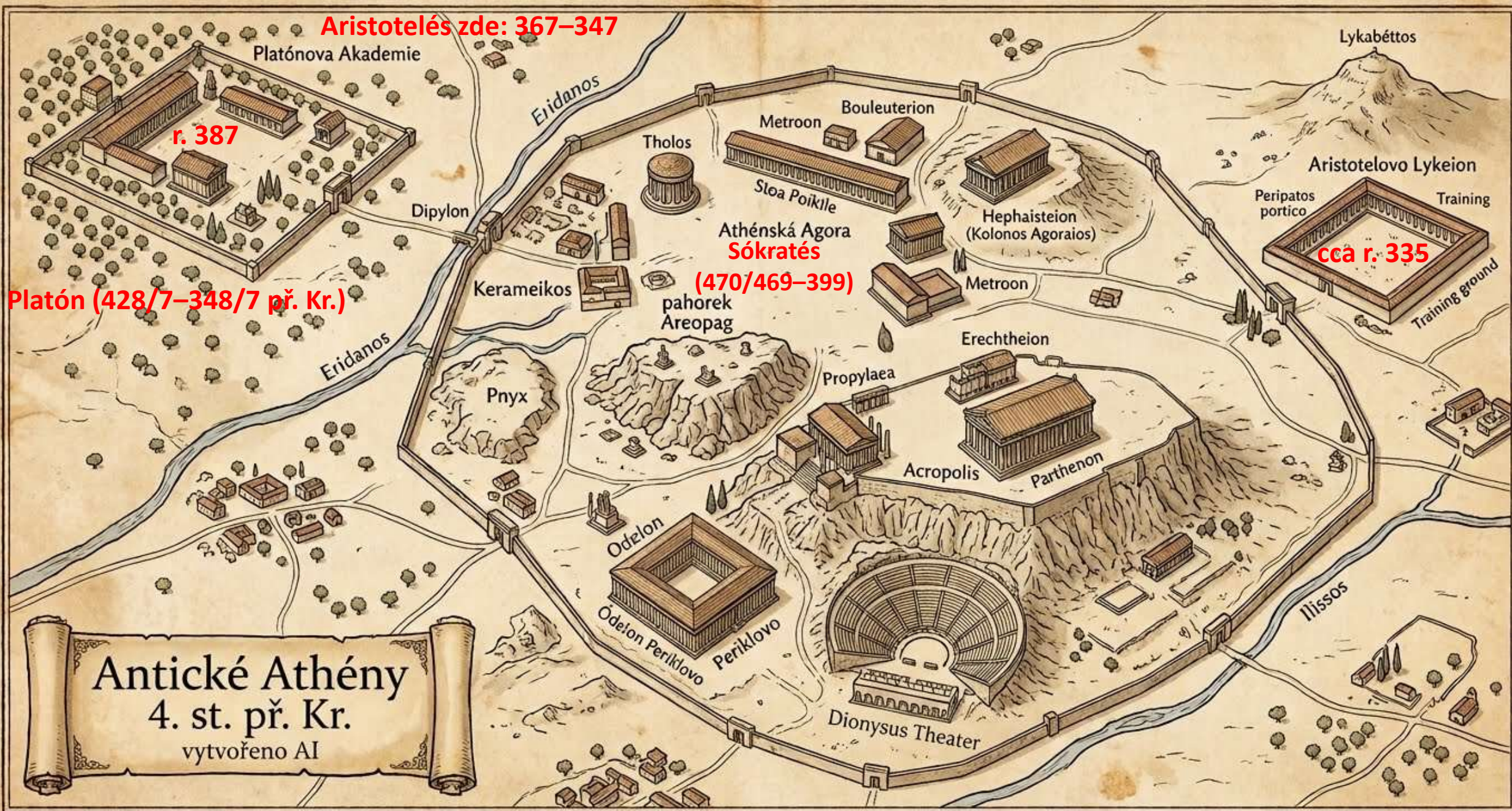
Aristotelés (384–322): Lykeion (335 př. Kr.)

cca ve 49ti letech zakládá filosofickou a vědeckou školu: **Lykeion** – první organizované badatelské společenství v evropských dějinách (Apollón Lykeion – ochránce stád proti vlkům)

„škola peripatetická“ – procházet se (*peripatein*), kolonádní sloupořadí (*peripatos*)
výjimečnost:

- vědecký a badatelský rozsah
- způsob vyučování
- kvalitní knihovna
- využívání učebních pomůcek

322, po smrti Alexandra Velikého, obviněn z rouhání bohům a odsouzen, odešel do vyhnanství do Chalkidy, odkud pocházela jeho matka a kde záhy zemřel.
Dochována závěť s přáním, aby byl pochován vedle své ženy.

Η ΖΩΗ ΚΑΙ Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ - THE LIFE AND PHILOSOPHY OF ARISTOTLE

Aristotle was born in 384 BC in the city of Stagira, in Chalkidiki. His father, Nicomachus, was a physician at the court of king Amyntas II. In his early age he was taught music, athletics and Homeric poetry. When he was seventeen he entered the School of Plato, the Academy, in Athens, where he remained until Plato's death in 347 BC. Then he fled to Assos, in the Troad. Afterwards he went to Mytilene, where he met Theophrastus, a companion to become his successor at the School in Athens and a man of great learning. During this time away from Plato's skepticism, he writes the first draft of his *Metaphysics*.

In 343/342 BC, the king of Macedonia Philip II invited him to Pella, as tutor to his son Alexander. Aristotle introduced the young royal to the masterpieces of Greek literature and it is said to have prepared a special manuscript of the *Iliad*.

After the victory of the Macedonians in Chaeroneia (338 BC), Aristotle returned to Athens to set up his own philosophical School in 335 BC at Lykeion. The Roman writer Aulus Gellius states that each morning Aristotle strolled with his students, whence the School was named "Peripatos" and those who philosophized there were called "Peripatetika" (Gr. peripatos = stroll). In this morning "stroll" the more abstruse discussions took place, for an inner circle of advanced pupils, while in the "evening stroll" popular discourses for the general body of lovers of knowledge were held. Aristotle and his successors collected a large number of manuscripts and maps, forming in Lyceum the first renowned library of antiquity, which Strabo claims was the most important in the ancient world, model for the famed libraries of Alexandria and Pergamon. The venue of his teaching became a centre of research and the work accomplished there over twelve years was enormous. It was in these years that Aristotle wrote his magna opera, such as the *Politics*, a large part of the *Metaphysics* and the *Nicomachean Ethics*.

Following Alexander's death (323 BC) the political climate in Athens grew inimical to Aristotle. He left Athens, this time for Chalkis, birthplace of his mother, where he died a year later. His body was taken to Stagira, where he was buried with due honors having being declared *oikistes* (founder hero) of the city and a festival being established in his memory.

It is difficult to appreciate, from the scant archaeological remains on this site, that this spot is one of the most significant places in the history of mankind. Here the universal mind of Aristotle systematized the organization of "kosmos" (beauty, world) viewing it in a more sober and analytical manner than Plato. The Aristotelian thought launching from empirical reality with scientific rigor and method studied and systematized logic (reasoning), Ethos (Morality), Psychology, *Metaphysics* and Physics. His works on Logic were compiled under the title *Organon* in Byzantine times. Physics includes works on practically all modern sciences, such as cosmology, mechanics, biology, anatomy, botany, astronomy. Moreover, Aristotle engaged in philosophical, historical and aesthetic studies, the latter comprising Rhetoric and Poetry.

The monumental intellectual work of Aristotle and his companions summarized coherently all philosophical and scientific inquiries of the classical world. Aristotelian thought had an enormous impact on the formation of Christian Patristic theology. For Christian Scholasticism and Medieval Arab philosophy, Aristotle was the epitome of human wisdom and the undisputed authority in every discipline for eighteen centuries.

Εικονιστή προτομή του Αριστοτέλους (Αθήνα, Μουσείο Ακρόπολης).
Firmachina of Aristotle (Athens, Acropolis Museum).

Το έργο του Ραφαήλ η «Σχολή των Αθηνών» στο Βατικανό. Ο Ραφαήλ ζωγράφισε τον Πλάτωνα ως γερόντο σοφό που δείχνει προς τον ουρανό και τον κόσμο των ιδεών, τον Αριστοτέλη (Αριστοτέλης) ως ισχυρό δυναμικό άνδρα που δείχνει προς τη Γη και τον κόσμο της εμπειρίας. 1510.

Raphael painting entitled the "School of Athens", in the Vatican, Raphael painted Plato as an elderly sage pointing towards heaven and the world of ideas, and Aristotle (Aristotle) as a dynamic mature man pointing towards earth and the world of experience. 1510.

Ο Αριστοτέλης σε ανασταγμία του 16ου αιώνα (Μονή Φιλοθέου/Παλαιοκαστρίου).

Aristotle in a 16th century wall painting, downtown (Philothéou monastery).

Ο Αριστοτέλης δίδασκε τους μαθητές του. Αραβικός κύβανος.

Aristotle teaching his pupils. Arab cuban.

Αναγεννησιακό χειρόγραφο του έργου Περὶ Ψυχῆς.
Renaissance Manuscript of the treatise *De anima*.

Ο Αριστοτέλης όπως τον φαντάστηκε ο ισπανός Πέδρο Μπερρουέλες. Έργο στο 1476.

Aristotle as imagined by the Spanish Pedro Berroqueles. About 1476.

Ο Αριστοτέλης στον λαϊκό πολιτισμό του 20ου αιώνα: στο ίχνος του χαμένου δεύτερου βιβλίου της Ποιητικής.

Aristotle in 20th century popular culture: in search of the lost second book of the *Poetics*.

Aristotelés

- Logika

- *Organon* (nástroj – správného myšlení): 6 knih: Kategorie, O výkladu, První analytiky, Druhé analytiky, Topiky, Sofistické paradoxy
- tvůrce systematické logiky
- základní prvky myšlení: pojmy, ty dělí do 10 kategorií / predikátů: podstata a 9 kategorií (kvantita, kvalita, vztah, místo, čas, poloha, habitus, činnost, trpnost)
- sylogismus (deduktivní myšlení): subjekt S, predikát P, střední termín M – 3 možné figury:
 - 1) střední termín subjektem v obou premisách: M je P, M je S $\rightarrow$ S je P; 2) střední termín je predikátem v obou premisách: P je M, S není M $\rightarrow$ S není P; 3) střední termín subjektem v jedné a predikátem v druhé premise: M je P, S je M $\rightarrow$ S je P.
- *epagogé* (induktivní myšlení): z příkladů usuzujeme na zákon

Aristotelés

- *Metafyzika*

- věda o prvních principech / příčinách
- témata (dle *Fyziky*): Podstata neboli esence věcí, Látka neboli subjekt, Zdroj pohybu neboli účinná příčina, Finální příčina neboli bůh.
- příčina všeho pohybu a změn: bůh – nesmyslová a věčná substance (smyslové a věčné: nebeská tělesa; smyslové a zanikající: ostatní)
- nauka o esencích (nahrazuje Platonovu nauku o ideách) – esence nejsou mimo věci, ale mají v nich svůj základ
- 4 příčiny všech věcí: vnitřní: látka (*hylé*), forma (*eidos*); vnější: příčina účinná, příčina finální.
- změna vyžaduje: formu, látku a *sterésis* (chybění, nedostatek)

Aristotelés

- 3 způsoby života – BIOI – které může volit **svobodný** muž (EN 1095b15-20):
 - život oddávající se požitku a rozkoši z tělesné **krásy** (BIOS APOLAUSTIKOS, a life of pleasure, devoted to enjoyment);
 - život politický, plodící **krásné** činy v POLIS (BIOS POLITIKOS);
 - život rozjímavý, život filosofa prodlévajícího v oblasti věčné **krásy** tím, že se oddává zření toho, co nikdy nepomíjí (BIOS THEÓRÉTIKOS)

Rozdělení druhů života pochází již od Pýthagory, uvádí je i Platon.

Theória - θεωρία (**βίος** θεωρητικός)

- nahlížení, diváctví, pozorování, nazírání, kontemplace, rozjímání (čeho? nač? pravda, bůh, ...)
- život rozjímavý – spočívající ve vizi, hledění, kontemplaci (pravdy, boha, ...)
- láska k moudrosti je i pramenem občanských ctností: přirozenost, zvyk, rozum (dle Ar. je i zvyk založen na úctě a lásce)
- V Písmu často: Pohleď(te)! Hle!

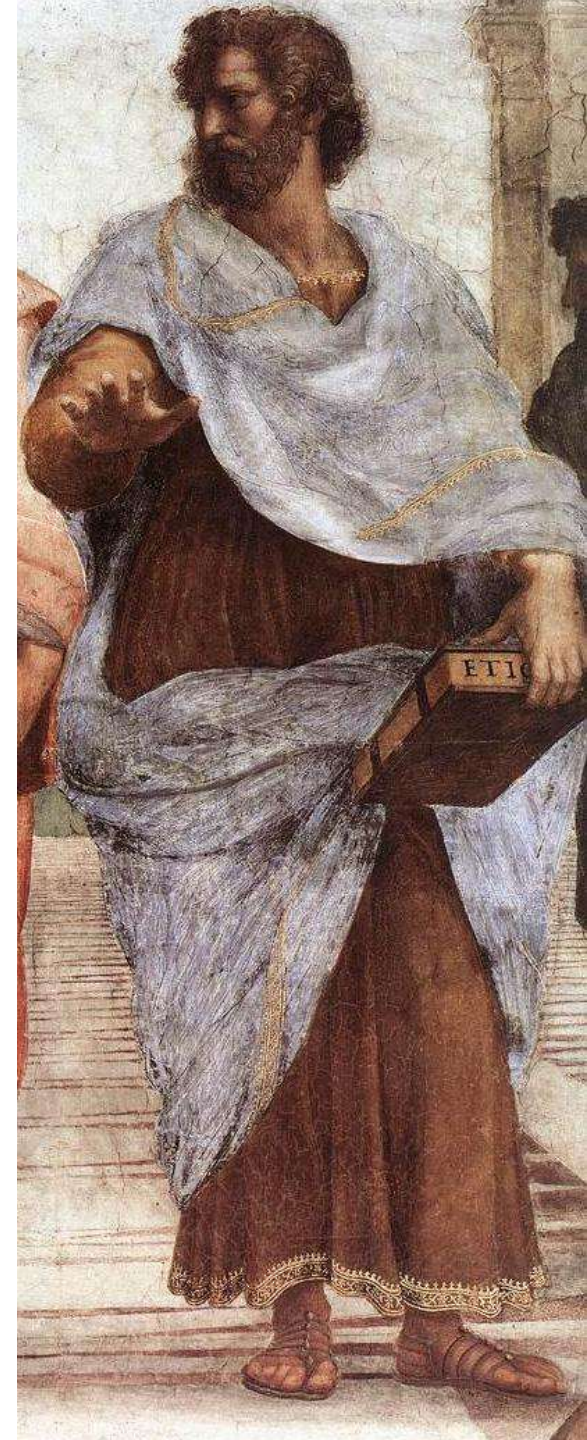
jako výzva ve významu: *povšimni si, zpozorni, uvědom si, ...*

Člověk a výchova u Aristotela

Už uspořádání obce má poskytovat **místo, které je prosto hluku**:

„Budovy zasvěcené bohům a hlavní společné jídelny úřadů mají být na vhodném místě pohromadě, ... Ono místo by bylo takové, že by pohled na ně dostatečně prozrazoval určení jeho přednosti a sousední části města by převyšovalo větší pevností. Bylo by také vhodné, aby se níže kolem toho místa, zařídilo takové náměstí, ... takzvané **volné**, tj. takové, které má být prosto všeho zboží a na něž nesmí vstoupit ani člověk všedního zaměstnání, ani ten, kdo pracuje na poli, aniž kdo jiný takový, není-li povolán úřady.“

(Polit. 1331a 25-35)

Člověk a výchova u Aristotela

Základní Aristotelova řeč o výchově od sedmé knihy Politiky, při promýšlení základů a požadavků řádné obce: **blaženost**, **ctnost** a **výchova** k ní.

Podstatné: 1) určit účel a cíl, 2) určit prostředky

„všichni lidé směřují k dobrému žití a k blaženosti“ (1331b 39)

„krásný život potřebuje také určitého opatření vnějšími prostředky“

Co jest blaženost? Uskutečňování a dokonalé užívání ctnosti. Aby obec byla ctnostná, není dílem štěstí, ale vědění a vůle. Obec je ctnostná tím, že jsou ctnostní občané, kteří mají účast v její správě. Jak se muž stává ctnostným?

Člověk a výchova u Aristotela

Jak se muž stává ctnostným? (celek se utváří podle jednotlivců) „Dobřími a ctnostnými se lidé stávají trojím prostředkem. Tím **trojím prostředkem jest přirozenost, zvyk a rozum**. Předně jest třeba se narodit, a to jako člověk, nikoli jako nějaký jiný živočich, potom také s určitými vlastnostmi těla i duše. Některé **vrozené** vlastnosti nejsou nic platné, neboť **zvyky** je měnívají. ... Ostatní živočichové žijí hlavně podle své přirozenosti, někteří v málo věcech také podle **zvyku**, člověk však ještě podle **rozumu**; neboť jen on má **rozum**. ... **člověk koná mnoho proti návykům a proti přirozenosti z podnětu rozumu**, je-li přesvědčen, že je to tak lépe.“

Vrozené vlastnosti → „**Ostatní je již úkolem výchovy**; neboť něčemu se člověk učí **návykem**, něčemu **nasloucháním**.“ (1332b 10)

Člověk a výchova u Aristotela

výchova: něčemu se člověk učí **návykem (zvyk)**, něčemu **nasloucháním (rozum)**

V **každé** obci **vládnoucí** a **ovládání**, mají být titíž, nebo jiní? Odpověď: Kdyby jedni lidé vynikali nad druhé (velikostí, převahou duševní) ... **ale nevynikají**, proto vládnoucí i ovládání mají být po celý život jiní, nikoli titíž, tedy ve vládnutí a poddanství dochází ke střídání. Starší → mladší „nikdo se pak nehorší, má-li poslouchat, jak toho jeho věk vyžaduje, ... **ten, kdo chce dobře poroučet, musí se naučit nejdříve poslouchat.**“

Pokud je vláda v zájmu toho, kdo vládne, je to vláda panská (DESPOTIKÉ), pokud je vláda v zájmu toho, kdo jest ovládán, je to vláda nad svobodnými. „Některé příkazy se liší nikoli obsahem, nýbrž účelem a pohnutkou. Proto **se sluší i svobodným mladíkům, aby provedli mnohé výkony, které se pokládají za služebné**; neboť pro to, co je slušné a neslušné, není tak rozdíl v jednání samém, jako v účelu a v pohnutce. Ježto pak tvrdíme, že ctnost občana, který vládne, jest stejná s ctností nejlepšího muže, a ježto **tentýž muž má být nejprve poddaným a potom teprve vládcem**, jest zákonodárcovým úkolem vyšetřit, jak by se mužové **stávali dobrými**, totiž jakým **vzděláním a zaměstnáním**, a **co jest účelem nejlepšího života.**“ (1333a)

Člověk a výchova u Aristotela

"...jest třeba dovést **pracovat a vést válku**, ale **ještě více žít v míru a ve volném čase**, a konat to, co jest **nutné a užitečné**, ale ještě více jest třeba konat to, **co jest krásné**. A tak k tomuto cíli jest nutno lidi vychovávat, i dokud jsou ještě dětmi, i v ostatním věku, pokud potřebují výchovy." (Polit. 1333a 40-1333b 4)

BIOS APOLAUSTIKOS - BIOS POLITIKOS - BIOS THEÓRÉTIKOS

Athénská škola

Člověk a výchova u Aristotela

Je úkolem vychovávat nejen pro dobu boje, zápasu, ale především pro to, aby lidé dovedli žít ve volném čase (srov. Polit. 1334a 10). Mít volný čas je cílem (Polit. 1337b 34)

Volný čas v sobě zahrnuje libost, blaženost, šťastné žití – toho se nedostává těm, kdo jsou zaneprázdněni (Polit. 1338a 1-5)

Konkrétní organizace výchovy a výuky: **3x7** let (Polit. 1336b 36-1337a):

- 1) 0-5 let: výchova, 6-7 let: účast na vyučování, příprava na výuku předmětů
- 2) 7-14 let (=Aristotelés: dospělost, „až do dospělosti jest třeba provádět lehčí cviky“ Polit. 1338b40 – aby se nepřirozeným cvičením v mládí nevyčerpala síla)
- 3) 15-21 let („když se však v dospělosti 3 léta věnují jiným naukám, potom se již hodí další věk podrobit námahám a nutnému způsobu výživy; neboť zároveň duševně i tělesně se pracovat nemá ... tělesná práce překáží činnosti rozumové a tato tělu.“ Polit. 1339b5-10
zvyk, poté cvičení, napřed tělocvik a zápasnictví, poté cvičení rozumové schopnosti

Člověk a výchova u Aristotela

předměty (v pořadí: vychovávat nejprve **zvykem**, pak **naukou**)

tělocvik (**g**ymnastika), **g**ramatika, kreslení (**g**rafika – činí nás vnímavější pro tělesnou **krásu** – 1338b 1), hudba (múzika)

Hudba z oněch 4 předmětů vyniká – nemá účel vně, neslouží nutnosti, ani užitku. Hudba je vzdělání, které je **ušlechtilé** a **krásné**. (Polit. 1338a 33)

BIOS APOLAUSTIKOS - BIOS POLITIKOS - BIOS THEÓRÉTIKOS

Aristotelés. Politika 1253a:

Z toho jest tedy zřejmo, že obec jest útvar přirozený a že **člověk jest bytost přirozeně určená pro život v obci** (ὁ ἄνθρωπος φύσει πολιτικὸν ζῶον), a že ten, kdo od přirozenosti a ne jenom náhodou žije mimo obec, jest bytostí buď špatnou anebo lepší než člověk, ... Jest zjevno, proč člověk jest bytostí určenou pro pospolitý život více než každá včela a každý stádový živočich. Neboť **příroda, ...nečiní nic bezúčelně. Ze živočichů jenom člověk má řeč** (οὐθὲν ...μάτην ἢ φύσις ποιεῖ: λόγον δὲ μόνον ἄνθρωπος ἔχει τῶν ζώων); **hlas jest známkou pocitu nelibého a libého**, proto jej mají také ostatní živočichové – neboť až k tomu dospěla jejich přirozenost, že mají pocit bolesti a libosti a navzájem si je dávají najevo –, **řeč však jest určena k tomu, aby naznačovala, co jest prospěšné a škodlivé**, a tudíž také, co jest **spravedlivé a nespravedlivé**; tj. zajisté vlastní člověku před ostatními živočichy, **že jediný má smysl pro dobro a zlo, pro právo a bezpráví a pro podobné věci; společenství těchto věcí pak vytváří domácnost i obec.**

Člověk a výchova u Aristotela

- ZOON LOGON ECHON — bytost mající (které je vlastní/která je schopna naslouchat tomu, co je) rozum/slovo/řeč/smysl...

a díky tomu

- ZOON POLITIKON — bytost, která žije v polis/obci/společnosti (která vstupuje do světa)

- další viz Aristoteles. *Politika*, zejm. kn. VII-VIII

první výměr je zkratka učiněná na základě obsahu Aristotelova textu, druhý výměr uvádí Ar. v textu přímo

Člověk a výchova u Aristotela

- Je-li člověk podle Aristotela na světě jedinou duchovní bytostí, která má řeč, co z toho vyplývá pro (sebe)výchovu člověka?

Helénské představy

- Aristotelovi rozdíl mezi otrokem a pánem přirozený, jako všude, kde je nějaký celek složen z částí (tělo slouží duši, otrok pánu)
- volný čas (SCHOLÉ) je nezbytnou podmínkou, aby se člověk mohl věnovat **sobě a obci**

Helénské představy

- ELEUTHEROS – svobodný, štědrost (opak skrblictví, lakoty a marnotratnosti),
ELEUTHERIOS – gentleman, člověk ušlechtilý, slušný, čestný
- ANELEUTHERIA – skrblictví, láska k penězům nedůstojná svobodných, projev
otrockého smýšlení – ANELEUTHERON, to synonymem s FILOCHRÉMATON –
zištnost

Omezení, uměřenost jako cíl výchovy

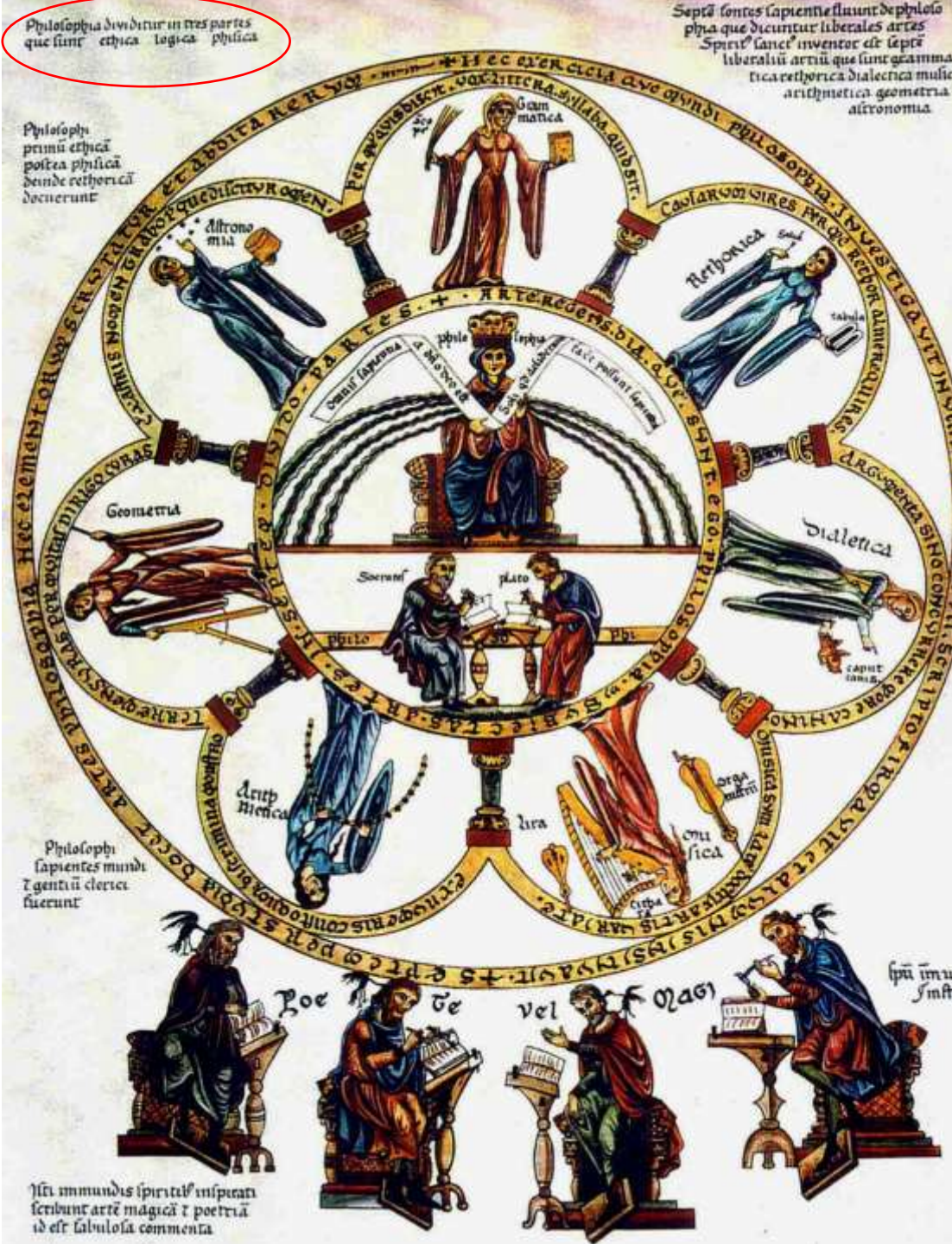
omezení musí mít původ v duši člověka, dobrovolné omezení přední ctností: SÓFROSYNÉ – zdravá mysl, uměřenost, rozumnost, náležitý poměr k sobě, druhým, bohům, poslušnost k zákonům obce; omezení a zároveň svoboda, protože obsahuje vládu nad žádostmi a vášněmi, proto také SÓFROSYNÉ hlavním cílem tradiční výchovy.

Philosophia dividitur in tres partes
que sunt ethica logica physica

Philosophi
primū ethicā
postea physicā
deinde rethoricā
docuerunt

Septē fontes sapientie fluunt de philolo
phia que dicuntur liberales artes
Spiritus hanc inventor est septē
liberalium artium que sunt gramma
tica rethorica dialectica musica
arithmetica geometria
astronomia.

Septem artes liberales

Philosophi
sapientes mundi
et gentium clerici
fuerunt

Hi immundi spiritus inspirati
scribunt arte magicā et poetriā
id est fabulosa commenta

Spū immū
finit

Sedmero svobodných umění

Gregor Reisch, 1503

uprostřed
filosofie –
trojhlavá
moudrost,
na šatech
žebřík od
řeckého pí
(praxis,
světské
poznání) k
písmenu
théta
(theoria,
poznání
božského)

*Typus
grammaticae*

--

obraz
gramatiky

teologie neboli
metafyzika

fyzika – etika

hudba, geometrie,
astronomie

logika, rétorika,
aritmetika